

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИМ БІЗНЕС-ПОРТФЕЛЕМ ПІДПРИЄМСТВА У СФЕРІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Резюме: Обґрунтовано сутність стратегічного управління при формуванні інвестиційно-інноваційного бізнес-портфеля. Визначено чинники мікро- та макросередовища підприємства.

The summary. In the article grounded essence of strategic management at forming investment-innovative business-brief-case. Certainly factors mikro and macroenvironments of enterprise.

Ключові слова: стратегічне управління, інвестиційно-інноваційні проекти, бізнес-портфель, ефективність, стратегія розвитку.

Постановка проблеми. Існуюча в Україні економічна ситуація значно ускладнює інвестиційно-інноваційну діяльність, тому що порушено процес відтворення, спостерігається спад у відновленні основних фондів. Вирішення цих питань пов'язано з урахуванням особливостей господарювання окремих підприємств і фінансовим забезпеченням їхньої інвестиційної діяльності, що неможливо без концентрації та раціонального використання наявних фінансових ресурсів. При цьому виникає ряд завдань, які пов'язані з необхідністю підвищення ефективності фінансового забезпечення інвестиційної діяльності, а саме: раціональним використанням власних фінансових ресурсів, залученням додаткових засобів, визначенням оптимального співвідношення між обсягом власних та залучених ресурсів. У зв'язку з цим питання стратегічного управління інвестиційно-інноваційним бізнес-портфелем діяльності підприємства набуває особливого значення.

До головних причин інвестиційно-інноваційної кризи в Україні необхідно віднести незавершеність реформ, що видно в їх проведенні на всіх трьох рівнях державної і господарської ієрархії макроекономічному, мезорівні (регіонально-галузеві структури) та мікрорівні (підприємства). В інвестиційній діяльності створилося своєрідне замкнене коло: недоінвестування народного господарства посилює спад виробництва, а це, у свою чергу, спричиняє зниження інвестиційних можливостей суб'єктів господарювання й держави.

Тому, на наш погляд, формування сприятливого інвестиційно-інноваційного клімату й ефективної системи стимулювання інвестиційно-інноваційного процесу є особливо актуальним як для кожного підприємства, так і держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії і практики інвестиційно-інноваційних процесів досліджували вітчизняні вчені: В. Василенко, Ю. Бажал, І. Бланк, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Гриньов, О. Лапко, М. Туган-Барановський, В. Хаустов, Д. Черваньов, Я. Крупка, А. Пересада, О. Кузьмін, Б. Патон, Б. Андрушків, Л. Федулова, Г. Яловий, Н. Тарнавська, Н. Кирич та інші, а також зарубіжні вчені: Г. Бірман, М. Джонк, Д. Дойл, С. Майерс, Г. Менкью, М. Портер, Б. Санто, У. Шарп, С. Шмідт, Х. Шпітгоф, І. Шумпетер, Р. Холт та інші. Їх роботи зробили вагомий внесок в економічну теорію і методологію, інвестиційно-інноваційну стратегію, але за своєю суттю не розкривали цілі й завдання, притаманні бізнес-портфелю, що здійснюють господарюючі суб'єкти в процесі інвестиційно-інноваційної діяльності.

Саме недостатній рівень теоретичної розробки й обґрунтування питань інвестиційно-інноваційних процесів, що відбуваються на підприємстві в системі управління його господарською діяльністю та потреби практики, зумовлюють актуальність і науково-практичне значення проведеного дослідження.

Метою статті є обґрунтування теоретичних та науково-методичних положень щодо удосконалення бізнес-портфеля інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств України в системі управління та розроблення практичних рекомендацій щодо поліпшення стратегії

управління інвестиційного та інноваційного процесу на підприємствах України відповідно до сучасних вимог і на перспективу.

Основні результати дослідження. Аналіз наукових джерел з цієї проблематики дає підстави розглядати бізнес-портфель реальних інвестиційних проектів як певний вид інвестиційного портфеля, котрий повинен забезпечувати розвиток підприємства, створення нових робочих місць, збільшення його вартості. Характерними рисами таких проектів є відносно невисока прибутковість, низька ліквідність, високий рівень ризику через велику вартість і тривалі терміни реалізації. Формування таких бізнес-портфелів є довготривалим процесом, зумовленим потребою виконання значного обсягу робіт з розроблення бізнес-планів проектів і проведення процедури їх відбору. Розроблення бізнес-планів потребує ретельного вивчення всіх можливих альтернативних напрямів вкладення засобів для інвестування. Таке альтернативне обґрунтування реального проекту зумовлює залучення до бізнес-портфеля комерційних високодохідних і високоліквідних проектів замість довготривалих і капіталомістких.

Враховуючи вищесказане, пропонуємо таке трактування процесу стратегічного управління інвестиційно-інноваційним бізнес-портфелем підприємства: це – сукупність самостійних стратегічних одиниць бізнесу (господарських підрозділів), що належать одному власникові, які служать для підвищення цінності набору проектів, що ранжуються за сформованою системою критеріїв та з поєднанням радикальних та еволюційних інновацій, а також згрупованих ризиків на всіх стадіях життєвих циклів проектів, шляхом виявлення механізму трансформації невизначеностей в інвестиційні ризики й виділення ознаки «можливість нейтралізації ризику».

Портфельний аналіз є доволі універсальним аналітичним інструментарієм, який формує базу для вироблення альтернатив стратегічної поведінки підприємства на усіх рівнях корпоративної стратегії, у т.ч. й на рівні стратегії сфери бізнесу (стратегії конкуренції для кожної стратегічної одиниці бізнесу). Зокрема, традиційним завданням портфельного аналізу є створення інформаційної бази для прийняття рішень про вибір пріоритетних (найперспективніших, найприбутковіших з позицій стратегії і тактики) видів діяльності й скорочення чи припинення інвестицій у неперспективні стратегічні одиниці бізнесу. У вітчизняній управлінській практиці портфельний аналіз мав значне використання через необхідність обґрунтування рішень про необхідність і доцільність реструктуризації й перепрофілювання діяльності підприємств і їх структурних підрозділів.

Технологія портфельного аналізу повинна базуватися на:

- ✓ базі даних PIMS (Profit Impact of Market Strategy – вплив ринкової стратегії на прибуток);
- ✓ використанні ідей кривої досвіду;
- ✓ концепції життєвого циклу товару.

Для вироблення висновків щодо конкурентоспроможності окремих стратегічних одиниць бізнесу і прийняття стратегічних рішень про реалізацію певного типу конкурентної поведінки, портфельний аналіз передбачає, що кожен вид продукції підприємства (кожен підрозділ, що виробляє кінцеву продукцію) повинен розглядатися окремо, що дозволяє порівнювати їх між собою (конкуренція за пріоритети при розподілі ресурсів у межах підприємства) та конкурентами на ринку, а також визначення оцінки технічного стану (знос) обладнання на підприємстві за певною шкалою.

Метод укрупненої оцінки технічного стану. Доцільно використовувати спеціальні оцінні шкали (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінювальна шкала для визначення фізичного зносу

Фізичний знос %	Оцінка технічного стану	Загальна характеристика технічного стану
0-20	Добрий	Пошкоджень і деформацій немає. Є окремі несправності, що не впливають на експлуатацію елемента і усуваються в період поточного ремонту
21-40	Задовільний	Елементи в цілому придатні для експлуатації, проте вимагають ремонту вже на даній стадії експлуатації
41-60	Незадовільний	Експлуатація елементів можлива лише за умови проведення ремонту
61-80	Аварійний	Стан елементів аварійний. Виконання елементами своїх функцій можливе лише при проведенні спеціальних охоронних робіт або повній заміні цих елементів
81-100	Непридатний	Елементи знаходяться в непридатному до експлуатації стані

Основний інструментарій портфельного аналізу є доволі типовим для матричних методів оцінювання диверсифікованих портфелів і передбачає побудову двомірних матриць, які дають змогу порівнювати види продукції (підрозділи) за певним набором критеріїв зовнішнього і внутрішнього впливу на підприємство. Наприклад: темп зростання продажів, стадія життєвого циклу, частка ринку відносно основного конкурента, привабливість галузі тощо.

У сфері малого підприємництва інноваційна діяльність повинна бути направлена на активізацію використання можливостей малого підприємництва в прискоренні процесів реструктуризації галузей і реформування підприємств у тих галузях, де розвивається коопераційна взаємодія великого виробництва з малими підприємствами. Реалізація комплексу заходів дозволить поживити інноваційну діяльність малих підприємств і забезпечити позитивну динаміку за такими показниками, як зайнятість населення, обсяг продукції і послуг, інвестиції в основний капітал малих підприємств, що в результаті вплине на збільшення випуску вітчизняної інноваційної продукції.

Широкое освоєння інноваційних технологій на основі науково-технічних досягнень у всіх сферах промислового виробництва для більшості індустріально розвинених країн світу є ключовим напрямом досягнення економічного зростання і підвищення якості життя населення.

Позначені інституційні перетворення в українській виробничій і науково-технічній сфері, а також комплекс фінансових, економічних і організаційних заходів дозволить створити за підтримки держави цілісну, ефективно функціонуючу інноваційну систему країни, істотно збільшити кількість інноваційно-активних підприємств, забезпечити інноваційний розвиток структури промислового виробництва, що задовольняє зростаючі соціально-економічні потреби населення країни.

Організація управління нововведеннями в даний час будується на визнанні як системоутворюючі елементи інноваційного процесу його безперервності, невпорядкованості, низької передбаченості результатів. У зв'язку з цим, розробляючи методику оцінювання тієї, на якій реалізуються інноваційних проектів, на наш погляд, необхідно орієнтуватися на те, щоб вона відповідала наступним вимогам:

- ✓ методика, що розробляється, повинна дозволяти оцінити кожен з можливих варіантів здійснення проекту;
- ✓ методика повинна бути розроблена так, щоб було можливо порівнювати різні проекти і відібрати з них найоптимальніші.

При розробленні методики оцінювання тієї, що реалізується інноваційних проектів доцільно також виходити з того, що підприємство, яке реалізує цей проект, є відкритою системою, що активно взаємодіє із зовнішнім середовищем. У процесі цієї взаємодії на діяльність будь-якої відкритої системи впливає багато чинників зовнішнього середовища. В зв'язку з цим інноваційний проект як один з елементів діяльності підприємства також

піддається дії чинників зовнішнього середовища. Та і сам результат інноваційного проекту у вигляді тієї або іншої інновації направлений на зміну взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем. Очевидно, було б неправильним при оцінюванні тих, що реалізуються, інноваційних проектів не брати до уваги або фокусувати зусилля на оцінювання якогось одного чинника зовнішнього середовища підприємства. Як правило, в зовнішньому середовищі виділяють чинники прямої і непрямой дії [18]. До чинників прямої дії відносять: споживачів, конкурентів, закони, профспілки, постачальників. У свою чергу, до чинників, що побічно впливають на діяльність господарюючих суб'єктів, відносять: міжнародні події, науково-технічний прогрес, стан економіки, політику і соціально-культурні чинники. У зв'язку з цим, на нашу думку, доцільно в методиці оцінювання тих, що реалізуються інноваційних проектів враховувати дію вищезазначених чинників на хід реалізації інноваційного проекту, а також на передбачувані кінцеві результати.

Крім широкого спектра чинників зовнішнього середовища, на нашу думку, не можна залишати без уваги внутрішнє середовище підприємства, що реалізує інноваційний проект. Враховуючи різноманіття інноваційних проектів як за змістом, так і за обсягом необхідних ресурсів і тимчасових витрат, на нашу думку, слід проводити оцінювання чинників внутрішнього середовища підприємства залежно від обхвату інноваційним проектом стадій інноваційного процесу. Іншими словами, якщо інноваційний проект охоплює стадії інноваційного процесу, пов'язані з проведенням НДДКР, буде доцільним враховувати чинники, що впливають на успіх проведення НДДКР й отримання відповідних результатів.

Очевидно, неможливо врахувати всю сукупність як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Проте найважливіші з них слід приймати до уваги при оцінюванні інноваційних проектів.

Разом з тим методика оцінювання тих, що реалізуються інноваційних проектів повинна враховувати споживчу привабливість інновації, яка реалізується. Що ж розуміти під споживчою привабливістю інновації?

На нашу думку, споживча привабливість інновації є сукупністю параметрів інновації, що відображають її здатність задовольнити ті, що вже існують, та нові вимоги (запити) споживачів.

Разом з тим слід розрізнити споживчу привабливість інновації і якість товару. Споживча привабливість – поняття ширше, ніж якість товару, оскільки крім якості передбачається його характеристика за ціною, сервісом, економічністю і так далі, тобто всіма найбільш значущими, з погляду споживача, характеристиками, планованого до впровадження шляхом здійснення інноваційного проекту, нововведення.

Це положення особливо актуальне, якщо ринок продукції, що випускається, характеризується високим ступенем конкурентної боротьби і наявністю великого числа товаровиробників. Наприклад, якщо ми подивимося на вітчизняний ринок світлотехнічної продукції, то побачимо, що на ньому присутня продукція турецьких, китайських, малайзійських та інших виробників. Вітчизняні товаровиробники не можуть успішно конкурувати з ними внаслідок того, що здійснюють випуск у кращому разі аналогічних світлотехнічних приладів при тих же або поступливих споживчих характеристиках, за аналогічною ціною, не забезпечуючи тим самим споживчої привабливості своїх товарів.

Разом з тим слід розрізнити також споживчу привабливість і конкурентоспроможність товару. Річ у тому, що конкурентоспроможність товару є окремою характеристикою або сукупністю характеристик товару, що забезпечує його переваги перед іншими товаровиробниками. Споживча привабливість є однією зі складових конкурентоспроможності товару. Разом з тим споживча привабливість, якість і конкурентоспроможність товару взаємопов'язані і взаємообумовлені.

Без урахування споживчої привабливості, що реалізується інноваційним проектом, вірогідність відхилення прогнозних оцінок економічної ефективності інноваційного проекту від фактичних результатів буде вищою. Враховуючи факт, що саме споживчий попит визначатиме успіх інновації, що реалізується інноваційним проектом, її економічну ефективність,

надзвичайно важливо при оцінюванні інноваційних проектів враховувати споживчу привабливість «очікуваних» інновацій.

Необхідно відзначити, що при оцінюванні тих, що реалізуються інноваційних проектів доцільно враховувати не тільки час розроблення нововведення, але й час освоєння (впровадження) нововведення в діяльність підприємства. Як зазначає С.І. Голосовський, «надмірний додатковий продукт створюється спочатку на підприємствах, які вперше впровадили нову техніку. І створюється до тих пір, поки нововведення не набуде широкого поширення. В цьому випадку надмірний додатковий продукт зникає як надмірний, відповідно цьому зростає абсолютний додатковий продукт» [3, 12, 15]. Іншими словами, чим швидше реалізується інноваційний проект, тим більшу величину сумарного додаткового ефекту зможе отримати підприємство від його реалізації. Це зумовлюється тим, що підприємство в цьому випадку експлуатуватиме інновацію протягом тривалішого часу, починаючи з моменту появи інновації і до моменту її широкого розповсюдження. Крім того, інноваційна діяльність та інноваційні проекти являють собою передові позиції науково-технічного розвитку тієї або іншої економічної системи і тут не можна недооцінювати можливість морального старіння інноваційних проектів, зважаючи на «надмірну» тривалість їх реалізації і прискорення темпів НТП. У зв'язку з цим, на нашу думку, при оцінюванні інноваційних проектів, що реалізуються, надзвичайно важливо брати до уваги час їх реалізації.

Також при оцінюванні інноваційних проектів, що реалізуються, слід враховувати фази промислового циклу і відповідне цим фазам положення підприємств, що ініціюють даний проект. Й. Шумпетер ввів в економічній науці поняття промислових циклів або циклів ділової активності [7, 16].

Механізм оцінювання інноваційних проектів, що реалізуються, на нашу думку, включає наступні основні складові:

1. встановлення цілей організації на певний період часу;
2. встановлення цілей реалізації інноваційного проекту;
3. розроблення або уточнення методики оцінювання, інноваційних проектів, що реалізуються;
4. оцінювання інноваційних проектів, що реалізуються;
5. відбір інноваційних проектів.

Найважливішою складовою механізму оцінювання, його серцевиною є методика оцінювання інноваційних проектів, що реалізуються, разом з тим це не є самоціллю для підприємства, що реалізує інноваційний проект. Призначення оцінювання інноваційних проектів, що реалізуються, полягає в тому, щоб визначити, наскільки він сприятиме досягненню цілей, які стоять перед підприємством, і відповідно або прийняти його до реалізації, або відхилити. Крім того, оцінювання інноваційних проектів, що реалізуються, є тим інструментом, використання якого дозволяє співставити різні проекти і відібрати з них найоптимальніший з погляду даної організації, такий, що забезпечує не тільки ефективніше використання ресурсів, але й вибір найоптимальнішого шляху розвитку. Разом з тим оцінювання інноваційних проектів, що реалізуються, є також і системою оперативного управління проектами, оскільки виявлення за допомогою оцінювання неможливості реалізації проекту з тих або інших причин або отримання незадовільних результатів на етапах реалізації проекту є обґрунтуванням рішення про припинення робіт із реалізації проекту.

В зв'язку з цим зростає значення точності оцінювання інноваційних проектів, що реалізуються. Невиправданий оптимізм і завищення прогнозних оцінок і показників чреватий тим, що будуть витрачені ресурси на здійснення інноваційного проекту з низькою фактичною ефективністю, що означає нераціональне використання ресурсів, неприйнятне в умовах ринкових відносин і конкуренції. Водночас надмірний песимізм і недооцінювання вигод і можливостей, що відкриваються від реалізації інноваційного проекту, може обернутися його

відхиленням і підприємство втратить перспективний напрям розвитку. При цьому кожен з розглянутих варіантів однаково неприйнятний для підприємства. Все вищесказане ще раз підкреслює значення і необхідність удосконалення методики оцінювання і відбору інноваційних проектів.

Найважливішою складовою механізму оцінювання інноваційних проектів, що реалізуються, є методика, за якою здійснюється оцінювання. В зв'язку з цим зростає значення вибору адекватної методики, що дозволяє об'єктивно оцінити інноваційний проект, виходячи з особливостей його здійснення.

В даний час в науковій літературі існує безліч методик оцінювання інноваційних проектів. У цілому всю сукупність методів можна підрозділити на дві великі групи – математичні й описові методи. Математичні методи, як правило, є формулою або кількома формулами, за якими здійснюється оцінювання і відбір інноваційних проектів. У свою чергу, описові методи містять перелік питань, відповіді на яких дозволять отримати певне уявлення як про сам проект, так і можливості його успішної реалізації і чинники, що діють на нього.

Пропонована методика містить елементи як описового характеру, так і математичного.

Найперше розглянемо чинники мікросередовища і макросередовища підприємства (рис. 1).

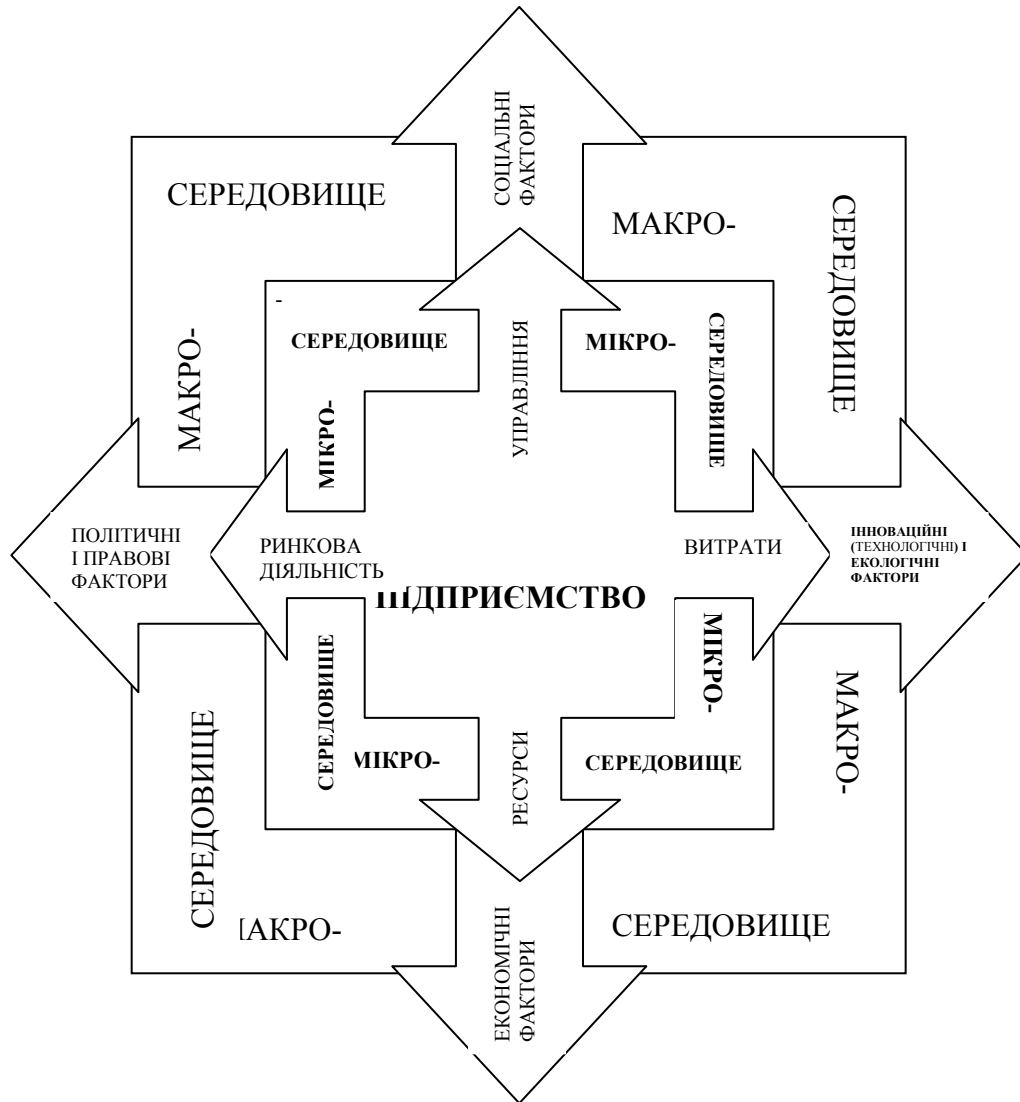

Рис. 1. Чинники мікро- та макросередовища підприємства

Чинники як макросередовища, так і мікросередовища можуть носити ризиковідображаючий характер.

Встановлено, що проблеми формування механізму оцінювання інноваційних проектів, що реалізуються, на промислових підприємствах, є віддзеркаленням сучасного етапу розвитку вітчизняної економіки. Кризовий стан промисловості в цілому і більшості підприємств на фоні зростаючої конкурентної боротьби із зарубіжними товаровиробниками як на ринках споживчих товарів, так і на ринках товарів виробничого призначення, змушують керівництво підприємств робити кроки, що забезпечують їх виживання в такому складному середовищі. У зв'язку з цим саме інноваційна діяльність набуває першочергового значення для підприємств і організацій.

На нашу думку, проведення інноваційної діяльності за допомогою реалізації інноваційних проектів, націлених на отримання інновацій, дозволяє підприємствам оновлювати номенклатуру продукції, що випускається, виходити на нові ринки, враховувати потреби покупців, що змінюються, знижувати витрати на виробництво і так далі. Як наслідок, постає проблема оцінювання інноваційних проектів, що реалізуються, з тим, щоб з урахуванням конкретних умов діяльності того або іншого підприємства, його сильних і слабких сторін, а також потенційних можливостей і загроз у зовнішньому середовищі, розглянути доцільність здійснення кожного конкретного інноваційного проекту.

Висновки. Систематизація теоретичних розробок щодо сутності інноваційного та інвестиційного процесів, а також узагальнення новітніх уявлень щодо управління інвестиційно-інноваційними проектами дозволяє сформулювати такі висновки:

1. З метою оптимального формування та реалізації інвестиційного потенціалу підприємств актуальним є розроблення методології управління інноваційно-інвестиційним розвитком будь-якої галузі, яка б базувалася на реальній інформації про практичну діяльність, здійснювалася з урахуванням стратегічних цілей підприємств, була балансом між потребами в інвестиціях та інноваціях.

2. Балансування між потребами в інвестиціях та інноваціях передбачає удосконалення методик оцінювання інвестиційних проектів в умовах ризику та невизначеностей, акцентування необхідності на інноваційних проектах оновлення асортименту продукції як основи отримання доходу та формування оптимального інвестиційно-інноваційного бізнес-портфеля.

3. Для відновлення втрачених позицій та забезпечення сталого розвитку виробництва підприємствам слід проводити активну інвестиційно-інноваційну політику в напрямку удосконалення та підвищення конкурентноздатності як продукції, так і технологічного обладнання.

Використана література

1. Бирман, Г. Экономический анализ инвестиционных проектов [Текст] / Г. Бирман, С. Шмитд; пер. с англ. под ред. Л.Н. Бельх. – М.: Банки и биржи. ЮНИТИ, 1997. – 439 с.
2. Бланк, И.А. Управление прибылью [Текст] / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1998. – 544 с.
3. Ковалёв, Г.Д. Основы инновационного менеджмента: учебник для вузов [Текст] / Г.Д. Ковалёв; под ред. проф. В.А. Швандара. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 208 с.
4. Крупка, Я.Д. Облік інвестицій: монографія [Текст] / Я.Д. Крупка. – Тернопіль: Екон. думка, 2001. – 302 с.
5. Крупка, Я.Д. Прогресивні методи оцінки та обліку інвестиційних ресурсів [Текст] / Я.Д. Крупка. – Тернопіль: Економічна думка. – 2000. – 354 с.
6. Язлюк, Б. Формування та реалізація інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємств [Текст] / Борис Язлюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Економіка. – Тернопіль, 2006. – Вип. 20. – С. 149–152.
7. Язлюк, Б. Економічний зміст інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств та напрямки її трансформації [Текст] / Борис Язлюк // Наука молода: зб. наук. праць молодих вчених Терноп. нац. екон. ун-ту. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – Вип. 6. – С. 47–51.
8. Язлюк, Б. Управління диверсифікацією в контексті реалізації інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку підприємств [Текст] / Б. Язлюк // Галицький економічний вісник. – Тернопіль, 2010. – № 4 (29) 2010. – С. 86–91
9. Язлюк, Б. Застосування диверсифікації при реалізації інвестиційно-інноваційної стратегії підприємства [Текст] / Борис Язлюк // Наука молода: зб. наук. праць молодих вчених Терноп. нац. екон. ун-ту. — Тернопіль: Економічна думка, 2010. – Вип. 14. – С. 198–202.
10. Язлюк, Б. Диверсифікація як запорука інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств [Текст] / Б. Язлюк // Економічний аналіз: зб. наук. праць Терноп. нац. екон. ун-ту; за редакцією С.І. Шкарабана — Тернопіль: Економічна думка, 2010. – Вип. 7. – С. 417–420
11. Федоренко, В.Г. Инвестознавство: підручник [Текст] / В.Г. Федоренко. – 2-ге вид., перероб. – К.: МАУП, 2002. – 408 с.
12. Савчук, А.В. Теоретические основы анализа инновационных процессов в промышленности: монография [Текст] / А.В. Савчук. – Донецк, 2003. – 448 с.

13. Санто, Б. Инновация как средство экономического развития [Текст] / Б. Санто; пер. с венг. с изм. и доп. авт.; общ. ред. и вступ. сл. Б.В. Сазонова. – М.: Прогресс, 1990. – 295 с.
14. Пересада, А.А. Інвестиційний аналіз [Текст] / А.А. Пересада, С.В. Онікієнко, Ю.М. Коваленко. – К.: КНЕУ, 2003. – 134 с.
15. Портфельне інвестування: навч. посібник [Текст] / А.А. Пересада, О.Г. Шевченко, Ю.М. Коваленко, С.В. Урванцева. — К.: КНЕУ, 2004. – 408 с.
16. Швайка, Л.А. Планування діяльності підприємства: навч. посібник [Текст] / Л.А. Швайка. – Львів: Магнолія плюс, 2004. – С.47–51.
17. Гусаков, Б.И. Экономическая эффективность инвестиций собственника [Текст] / Б.И. Гусаков // НПЖ «Финансы, учёт, аудит». – Минск, 1998. – 216 с.
18. Попова, А.Ю. Стратегия снижения рисков инвестиционной деятельности [Текст] / А.Ю. Попова. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1998. – 270 с.
19. Фесенко, І.А. Економічна оцінка інноваційного потенціалу вугледобувних підприємств [Текст]: автореф. дис. ... к-та економ. наук: 08.06.01 / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Л., 2003. – 20 с.
20. Твисс, Б. Управление научно-техническими инновациями [Текст] / Б. Твисс. – М.: Экономика, 1989. – 153 с.
21. Gotze, V. Investitionsrechnung: Modelle und Analysen zur Beurteilung von Investitions vorhaben. – Springer. – 1995. – P. 52–56.
22. Gros, F. Investition: Planung und Rechnung. – Munchen. – 1992. – 150 p.
23. Industrial investment Project Profile (PPP) Form. – Venn: International Center, UNIDO. – 1995. – 258 p.
24. Investment Appraisal and Financial Decision / Steve Lumby. –Chapman&Hall. – 1994. – 76 p.
25. Sachs, J. Macroeconomies in the Global Economy. – USA: Delo Press, 1994. – 135 p.
26. Про інвестиційну діяльність: закон України від 18.09.91 № 1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
27. Про інноваційну діяльність: закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
28. Про наукову і науково-технічну діяльність: закон України від 13.12.1991 № 1977-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>